

Het vertellen van historische verhalen

Een workshop door de Canadese verteller/docent/antropoloog Dale Jarvis d.d. 26-03-2011.

Locatie: de Verhalenboot, Zwolle

Workshoporganisatie: De Vertelacademie www.vertelacademie.nl

Wat geef je door?

Je kunt overgeleverde verhalen doorgeven door ze op te schrijven en in een archief te bewaren. Maar zo bewaar je die niet voldoende. Door die oude verhalen opnieuw te vertellen, kunnen we er vandaag een emotionele band mee krijgen. Het gaat bij historische verhalen immers om meer dan feiten en data; ze hebben of krijgen betekenis.

Historische verhalen zijn meestal een mix van orale en geschreven traditie, gebaseerd op historische gebeurtenissen. Maar allerlei beeldende elementen en zelfs fantasie kunnen er aan toegevoegd worden. Dat wil zeggen: de historische informatie moet wel kloppen, maar personages kunnen (deels) verzonnen zijn. Karakterbeschrijving en details van personages zijn essentieel in een verhaal, maar hoeven niet perse feitelijk te zijn.

Wat geef je eigenlijk door als je een historisch verhaal vertelt? Waar draait het om? Niet om feitelijkheden, maar om bepaalde erfgoedwaarden van culturen en gemeenschappen. Het historische verhaal laat iets zien van wat belangrijk is (geweest) voor een gemeenschap; iets dat weliswaar sterk cultureel en historisch ingekleurd is, maar toch een universele betekenis heeft.

Verhalen van echte mensen

Als je een historisch verhaal wilt vertellen is het goed om met de personages te beginnen, met name met een (hoofd)figuur die je aanspreekt, raakt of inspireert. Vanuit je persoonlijke fascinatie kun je die figuur en andere personages goed neerzetten en je publiek meenemen en laten delen in je enthousiasme.

Wat zijn echte verhalen? Verhalen die gaan over echte mensen! Mensen die echt geleefd hebben kunnen inspirerende voorbeelden voor ons worden. Die verhalen kunnen verbonden zijn met een bepaald object. Objecten (een fotoboek, een erfstuk) kunnen een emotionele betekenis hebben die zichtbaar wordt in een persoonlijk verhaal. Wat redden we – na mens en dier – als eerste uit een brandend huis? Iets waaraan we een persoonlijke betekenis hebben gegeven. Welk verhaal of welke herinnering zit daar achter?

Uitdaging

Je zult huiswerk moeten maken, als je bepaalde gebeurtenissen en periodes in je verhaal ter sprake wilt brengen. Bezoek musea, lees diverse boeken en praat met mensen die kennis van zaken hebben. Toets zo nodig je eigen kennis en die van anderen. Klopt het wel wat ze zeggen? Is het plafond van dat eeuwenoude arbeidershuisje zo laag, omdat de mensen vroeger veel kleiner waren? Of was dat om op de stookkosten te kunnen besparen? Of bleek het een woning van een stel dwergen?

Wees je er steeds van bewust dat de belangrijkste rol van historische verhalen niet zozeer informeren is, maar provoceren (aldus schrijver Freeman Tilden in diens boek "Interpreting our heritage"). Provocatie betekent in dit geval: nieuwsgierigheid wekken. Mensen inspireren en uitdagen, zodat ze meer willen weten.

Uiteindelijk draait het om de passie voor bepaalde historische personen, gebeurtenissen en plekken die je wilt delen met je publiek. (Zie ook het boek "The passionate fact" van Susan Strauss). Je kunt lang niet alles uit een bepaalde tijd en over een bepaalde plek vertellen, dus vertel je één sterk verhaal dat mensen aan zal spreken omdat het ook jezelf aanspreekt. Mensen kunnen hooguit 3 minuten geboeid een lezing of uiteenzetting aanhoren, maar ze kunnen gemakkelijk een half uur luisteren naar een goed verteld verhaal.

Spelen met de waarheid?

Ware verhalen zijn niet perse 100% echt gebeurd. Het gaat erom of bepaalde culturele en persoonlijke waarden daarin aantrekkelijk zijn vormgegeven. En bovendien: vertellers zullen altijd iets van zichzelf willen toevoegen. Dat gebeurt ook met volksverhalen die meer ons hart dan ons verstand aanspreken. De schrijver C.K. Chesterton zei ooit: "Sprookjes zijn meer dan ware verhalen. Niet zozeer omdat draken echt bestaan, maar omdat draken echt verslagen kunnen worden."

Je kunt dus spelen met de waarheid, zodat oude verhalen ware verhalen worden. Historische precisie is nodig in geval van geschiedenisboeken, maar bij historische verhalen hoeft dat niet het laatste woord te zijn. Ook religieuze leiders en religieuze boeken vertellen eerder inspirerende verhalen dan dat ze informatie of instructie geven. Het concept van waarheid is niet zozeer historische accuraatheid, maar een sterk verhaal met een krachtige boodschap.

Historische verhalen zeggen iets over de beleving van mensen in vroeger tijden, over hun gewoonten, hun waarden en geloof. Ook al geloof je daar zelf niet in - en heeft het bestaan van spoken of goden voor jou geen enkele betekenis - je zult je erin moeten verdiepen, want het vertelt iets over een cultuur waarin dat geloof of die waarden sterk leefden.

Schakel tussen verhaal en plaats

Stel jezelf de volgende vraag: wat is je favoriete historische verhaal? Hoort daar een favoriete historische plek bij? Maak een kaart of tekening van die plek. Waar focus je op? Op welk detail zoom je vooral in? Wat vind je zelf het meest interessant aan die plaats? Als er geen historische plek (meer) is, zul je sterke visuele beelden moeten scheppen om je publiek mee te nemen in je vertelling. Of neem één detail van een plaats, tijd of persoon en vertel aan de hand daarvan je verhaal.

Bij een historisch verhaal heb je hoe dan ook altijd verbeelding nodig om de wereld van toen te kunnen (her)scheppen. Ook al sta je op precies dezelfde plaats als waar je verhaal zich ooit afspeelde, het is een andere plaats geworden door de andere tijd. Het verleden is eigenlijk ook een andere plaats. Behalve met sterke visuele beelden kun je een andere tijd oproepen met hulp van geuren, smaken en sensaties. Hoe meer zintuigen je aanspreekt, des te sterker zal het verhaal uit die andere tijd aankomen.

Zintuiglijk vertellen

Neem bijvoorbeeld een object mee uit een andere tijd, laat het je publiek zien en voelen. Welke herinnering is eraan verbonden? Vertel aan de hand van enkele details hoe mensen daarmee omgingen, hoe ze dachten en leefden. Bouw zo je verhaal uit en gebruik zoveel mogelijk zintuigen. (Maak het niet te technisch, het gaat vooral om de beleving.)

Vertel hooguit enkele details om smaak aan je verhaal te geven, maar vertel niet alles. Het publiek kan zelf wel bepaalde dingen in- of aanvullen. De hoofdpersoon in je verhaal hoeft geen uitgebreide beschrijving qua uiterlijk of karakter; wie hij of zij is blijkt wel uit wat hij of zij doet. Het publiek vormt zelf wel een beeld van het uiterlijk van de hoofdpersoon. Dat is het grote verschil tussen vertellen en theater. In een verhaal hoef je geen kroon op je hoofd te hebben om een prins(es) te zijn.

Beleving

Je kunt in je verhaal wel allerlei data, historische feiten en weetjes noemen, maar bedenk dat die als eerste worden vergeten. Wat houden mensen het langste vast, wat inspireert hen het meest? Emoties en tastbare zaken. Beleving dus. Daar kun je je dus het beste op richten als verteller; zo smeed je een band tussen je historische verhaal en je publiek.

Focus zoveel mogelijk op één of twee personen in plaats van op een hele stad, een hele periode of een heel slagveld. Dan ontstaat er sneller verbinding. Zoek bijvoorbeeld naar een klein verhaal of naar een kleine herinnering, want die komen het dichtste bij de beleving van je luisteraars. En ga ook op zoek naar bijzondere vormen om historische verhalen te vertellen. Maar zorg in elk geval dat je het publiek weet te inspireren en nieuwsgierig weet te maken.

Gottfrid van Eck